

Poezija najmlađe generacije:

(osnovne naznake)

vladimir kopicl

Kao i mnogi srodni pokušaji na drugim područjima, tako i svaki pokušaj analitičkog obuhvatanja i ispitivanja pesničke produkcije nastupajuće generacije književnih stvaralaca u Vojvodini neumoljivo mora biti obeležen pristupnim aktom sužavanja horizonta kritičkog obuhvatanja i koncentrisanjem kritičkog interesovanja na *karakteristične* i *dostupne* pojave u ravni poetskog napora najmlađih. Ako i za svoje daljnje operativne potrebe prihvatimo pojam *najmlađe vojvodanske poezije*, i pod njim, u daljem razvoju teksta, podrazumevamo onaj zbir pesničkih ostvarenja koja su postala vidna, neizostavno prisutna, pa i nezaobilazna na stranicama domaće periodike sredinom sedamdesetih godina, i koja poslednjih godinu-dve dosežu i celovite forme knjige (u slučaju nekolicine autora), tada moramo konstatovati i naglasiti izuzetnu mnogobrojnost ovakvih pesničkih glasova, koju smo, kao kritičarski alibi, prinuđeni da koristimo u neminovnom procesu izbora onog poetskog materijala koji se s punom odgovornošću može uvesti u takav tip kritičkog postupka koji bi doista relevantno mogao pretendovati na iznalaženje primarnih odlika, dominantni i vrednosti u sklopu maločas lakonski označene celine. Naravno, shodno svome poznavanju ove izuzetno razuđene materije, i svojim najužim interesovanjima koja u njoj otkrivam, ja ću se u ovome tekstu ograničiti na stvaralaštvo onih *najmlađih* autora koji raznolikost i osobenosti svoga literarnog izraza ostvaruju pesničkom upotrebom srpskohrvatskog jezika, čiji su stvaralački izbor i istrajnost već krunisani izlaskom prvih knjiga, i za koje smatram da će najsvrsishodnije i najbliže stvarnosnom stanju predstaviti svu mnogoglasnost i raznostranost, ali i ključna stvaralačka opredeljenja najmlađe generacije pesnika koji deluju na tlu Vojvodine. Uveren sam da će ovakvim namerama kao polazište i put ka konačnom cilju najbolje poslužiti analiza poetskih tvorevina Simona Grabovca, Nenađa Grujičića, Dušana Radaka i Milenka Fržovića, koja će se svojim najznatnijim delom poistovetiti s pokušajem svojevrsne (uporedne) analize njihovih nedavno objavljenih knjiga *Krtičnjak* (Matica srpska, 1979), *Maternji jezik* (KOS, 1978), *Sljunač* (Stav, 1979) i *Dan i noć* (Matica srpska, 1978).

Evo i prve tvrdnje koja sumnjičavog čitaoca može otkloniti od mogućnosti donošenja preuranjenog zaključka, po kojem bi ovakav izbor predmeta analize, koja treba da iskaže dominante najmlađe vojvodanske poezije, bio odviše ličan ili slučajan: kompleks tekstova sve četvorice razmatranih autora određuju takva celovitost i promišljenost pristupa poeziji, takav tip unutrašnje koherencije i jednoobraznosti izraza, i takav oblik privrženosti tematsko-motivski jasno izdiferenciranim opredeljenjima, da iz ovih pojedinačnih doslednosti nedvosmisleno proizilazi sud da svaki od četvorice autora već poseduje solidno formiranu poetsku mrežu, koja suštinski određuje njegove pojedinačne stvaralačke izlete. U radovima Grabovca, Radaka i Fržovića elementi poetskih opredeljenja su implicitne prirode, dok su istovrsni elementi kod Grujičića često i eksplicitno naglašeni i deklarativno iskazani na površinskim, značenjskim obrisima teksta. Tako se Grujičićevo pesništvo znatnim svojim slojem zasniva u meta-poetskoj ravni, bivajući u mnogim svojim pojavnim oblicima upravo jedan (često suptilan, ali ponekad i nametljiv) vid problematizacije poezije sredstvima poetskog, ne toliko na formalnom planu koliko na planu značenja, linearnog značenjskog iskaza. Za Grujičića »Poezija je ozbiljna stvar«, »bistri um«, ona je delo, ali i put ka delu (u višem značenju), na koji pesnik kroz »čin pisanja« stupa »ne bi li osvojio/golema prostranstva«. Ona je »melem«, »zaostavština«, ali je i sudbinska delatnost, i mada je poezija, za ovog pesnika, iskaz u čijoj je osnovi »unutrašnja gra-

da... bića«, u njoj »Ipak/ neki Veliki zakon/ izvan zemaljskog reda/ uspostavlja poredak«. Ove sadržinske metapoetske težnje, oličene u značenjskim nizovima Grujičićevog teksta, koji su okrenuti razmatranju prirode pesništva, (pre)naglašenoj valorizaciji pesničkog čina i nekim aspektima bića pesnika, ne samo da su predmet njegovih pesničkih razmatranja, već su i gotovo najbitnija (najvidnija) konstituenta Grujičićeve poetske mreže, čitljiva na površinskom planu pesme, za razliku od, u strukturalne dubine tkiva teksta zepretenih, istovrsnih elemenata poetski težnji Grabovca, Radaka i Fržovića.

Nešto je drugačiji rezultat koji proizilazi iz iznalaženja odnosa navedenih autora prema znatnijem *kamenu kušnje* svih pregalaca stiha koji pretenduju na posedovanje formiranih poetskih stanovišta: na osnovu dosegnutog odnosa prema jeziku, izboru modela jezika/govora kojim se o-stvaruje tekst, kao i na osnovu otkrivanja izvodnica forme, izraza koji se dostižu radom u jeziku. Najtvoreniji model pesničkog jezika zastupa Grujičić: jezički idiom koji on usvaja je kolokvijalnog karaktera, apsolutno transparentan, efikasan, sintaksički pravilan, tečan. U granicama tog modela iskaza ne dolazi do izražaja nikakav pokušaj otežavanja izraza, a dublji interes za prirodu jezika se (i pored prisustva interesovanja za jezik u brojnim pesmama, pa i u naslovu knjige) javlja tek na osnovu njegove funkcije u postizanju i ostvarenju poetskog čina. Grujičić uviđa manjkavosti tako prihvaćenog tretmana jezika, uviđa da »treba jezik pročešljati«, no njegove težnje su pre na strani onoga što treba iskazati nego što su suštinski vezane za razlaganje ili rekonstrukciju samog nosioca iskaza.

Prvi znaci pomeranja jezičkog kôda su prisutni u Fržovićevom pismu. Mada suštinski ne-zainteresovan za probleme oko pesničkog jezika *po sebi*, Fržović jezik tretira prvenstveno kao transmissiju pesničke slike, a usled vanrednog obilja slika koje se brzim sledom rasprskavaju i u najmanjim jedinicama teksta, njegov pesnički idiom je često napregnuto, fragmentiran i nelinearan: njegova sintaksičnost je poljuljana, ali je, neretko, nadomeštena adekvatnim ritmičkim obrtom, doslednim postupkom opkoračenja, razbijanjem stiha u mikro-jedinice, ili većim korišćenjem agramatičkih obrazaca. Značajna odlika Fržovićevog izraza je i povremena težnja ka lapidarnosti, gnomičnosti, ekonomiji fraze, podjednako dobro upotrebljavana u minijaturama i *bogatijim* formama.

Daleko je teže (i riskantnije) iznalaziti primarna obeležja Radakovog pristupa osnovnom materijalu pesnika, budući da je nosilac njegovog izraza višestruko zanimljiv, mnogostruk po prirodi, janusovski dvoičan, često neuhvatljiv. Pri prvom očitavanju, jezički tok se čini prirodnom, ogoljenim, čistim u izabranom siromaštvu i bliskosti minimalističkim tendencijama. Na odstupanja od norme prvobitno ukazuje uporna fragmentiranost i izlomljenost stiha, prisustvo povratne fraze, ponavljanja i statičnih elemenata, no nakon pažljivijeg kontakta s tekstom ubrzo se da doseci zaključak da je faktična jednoobraznost jezika i formalnog sklopa zapravo dvo-lične, (dozvolima sebi) fantomske prirode, i da je monoforna (gotovo mantrička) izabrana jednostavnost i jednoličnost jezika i oblika zapravo lucidno izvedena i duboko nužna antiteza čestoj alogičnosti, pa i povremenoj asemaničnosti značenjskih elemenata koje izraz nosi i podržava na samom rubu suovrata u ništavilo egzistencije. Radak je majstor konstruisane jednostavnosti i prividne uniformnosti izraza koji u površinskom sklopu odražava vrhunsku nepretencioznost fraze, dok u svojoj celovitosti, izražavanoj kroz ukupno lice dosegnute strukturalne punoće, osvaja nesvakidašnjim složenostima i prisustvom istinskih dubina. Uz to, Radak je, daleko više nego njegovi pesnički vršnjaci, pesnik *tona*, izbora tona koji pleni i biva jedan od nosilaca punog bića poetskog ostvarenja, što nipošto nije čest slučaj u našoj, ne samo *najmlađoj*, poeziji.

Sledstveno pomeranju koje se ocrtava u analitičkom toku, Grabovčev izbor jezičkog modela i fature izraza je granični slučaj jezičkih pomeranja, distorzija i kreativno realizovanih jezičkih interesovanja u okvirima poetske prakse najmlađih. Ne izražavajući deklarativno svoje jezičko interesovanje i svoju zaokupljenost dosežanjem ličnog, van tradicije i utabanih staza zasnovanog stilskog obrasca, Grabovac postiže zaista samosvojne odlike izraza, ostvarenog na osnovi svedenog, pročišćenog i svesno ogoljenog jezičkog instrumentarija, utemeljenog na osiromašenom i pojednostavljenom leksičkom nizu, dalekom od svakog ustaljenog tipa leksičke arbitarnosti: odbacivanjem interpunkcije, učene pravilnosti u formiranju stiha, neodvajanjem formalno i semantički disparatnih elemenata u istoj jedinici teksta, Grabovac ostvaruje višestruke sudare i preplitanja osnovnih tekstualnih vrednosti. Tako težnje ka višestrukim sudarima oblika, ka višestrukim kontrastiranjima, jezičkoj igri, ambigvitetu i polisemiji, postaju konstante njegovog izraza upućenog ka onom što je izazov, težina, istovremeno postavljanje i razrešenje tekstualnog problema. Odrekavši se svih povlastica lakoće, dopadljivosti, pitkosti, njegov tekst je ispit veštine i istrajnosti, kako za pesnika, tako i za čitaoca, pa čak i za dobronamernog kritičara: njegov stil (ako za sada već možemo upotrebljavati takve kategorije u ovom kontekstu) je bačena rukavica, gruba ali funkcionalna, čiji posed nam, ako je uhvatimo, može pružiti mnogostruk korist, pa i uživanje. U retkim svojim tekstovima *lakšeg žanra* i unekoliko znanom bližeg postupka (»gde te nema...«, str. 32, itd.), isti autor pokazuje/dokazuje da i u *čistijem* stilskom ob-

rascu podjednako uspešno barata svojom, sada nešto izmenjenom, tvoračkom opremom.

Ne manje zanimljive rezultate pružice čak i letimičan osvrt na mesto pesničke slike u opusima istih autora, kao i pokušaj uvida u raznolike puteve kojima oni pribegavaju pri formiranju pesničke slike. Iako se upravo ova generacija pesnika jednom prilikom deklarirala kao »generacija obnove pesničke slike« (!?), lako se može ustanoviti da u tekstovima čak trojice od četvorice naših pesnika nisu prisutni znatniji kvalifikativi na osnovu kojih bi se dalo utvrditi da su oni prvenstveno pesnici slike, a o nekoj obnovi, naravno, ne može ni biti reči ako se, makar i ovlaš, razmotre sve (u ovim tekstovima neprisutne) implikacije koje bi takav poduhvat morao da uključuje. Od posmatranih pesničkih glasova jedino se Fržovićev suštinski utemeljuje u ravni upotrebe pesničke slike i organskog osećanja za njena mnogobrojna (ni kod Fržovića ne tek jednostrana) dobra i ambivalentnosti. Fržovićev tekst je doista okvir i trezor slikovnog bogatstva čiji je izvor najčešće u snovnom, dakle u pesnikovoj unutrašnjoj, ali ne tako retko i onoj drugoj, svima nama znanoj okolini. Fržović čak principima gradnje svoga teksta iskazuje stav koji nedvosmisleno reflektuje uverenje da je slika po sebi dovoljna, nužna, da je slika sve: pesnik je »Opet sam u svojoj sobi/I zabrinut nad slikama« koje su najviši član njegovog pesničkog kreda, dok su svi ostali formativni članovi pesme tek puka sredstva prigrljena da bi se satvorio najpogodniji okvir i priuštilo najblagotvornije osvetljenje prozračnoj i čistoj površini dosegnute slike. Mada neosporno i u radovima preostalih autora interesovanje za pesničku sliku, njena frekvencija i udeo u formativnom principu teksta ne dosežu onu inicijalnu, autonomnu vrednost koju srećemo kod Fržovića: kod Grujičića, slika je potpora diskursa, unapred ustanovljenog značenjskog sklopa, sredstvo među sredstvima; Radak sliku tretira i koristi u funkciji nužnog i znatnog nosioca niza, potčinjenog jednoobraznosti fraze i nepromenljivosti formalnog obrasca; za Grabovca, slika je korelat i nusproizvod emocije i zamaha, kojima je bitno određena, često sužena i deformisana. Tako se jedino čini opravdanim odbacivanje one preuranjeno nametnute teze po kojoj je izražena, programska upotreba pesničke slike vrhunsko i dovrhunjeno oruđe najmlađe generacije pesnika u Vojvodini, čije je poreklo najverovatnije proisteklo iz težnje za samoosvojnošću i odvajanjem od pesničkih rukopisa nekolicine predstavnika prethodne generacije, u te lu čijeg teksta zaista možemo naći naznake da je puni oblik pesničke slike ponekad svesno bio reduciran, pa i zapostavljen.

Tako smo dospeli i do poslednjeg unutrašnjeg člana ovog skromnog analitičkog sklopa, do kvalifikacije prostora značenja i pojedinačnih sadržina toga prostora, evidentnih (a neizostavnih) u radovima koji su trenutni predmet o-gledanja. Prodor u polja značenja je, naravno, najdostupniji kroz uranjanje u prirodu semantičkih tokova i njihove osnovne vrednosti u radovima Nenađa Grujičića, budući da su jedinice značenja njegovog teksta nošene i podržavane izuzetno transparentnom i podatnom aparaturom stiha. Grujičić je zaista zaokupljen težnjom za otvaranjem smisla, za neposrednošću komunikacije, a osnovni tokovi značenja i smisla kojima on obasipa čitaoca su celovita i dosledno izvedena promišljanja osnovnih činilaca fenomena poetskog: prirode i funkcije poezije, mogućnosti dosezanja pesničkog čina, nekolikih članova bića pesnika, itd. Tako se Grujičićev tekst na planu značenja očitava kao svojevrstan ličan metapoetski diskurs, sav prisutan u površinskim tokovima, mestimično obogaćenim realijama sveta i titrajima ličnosti pesnika.

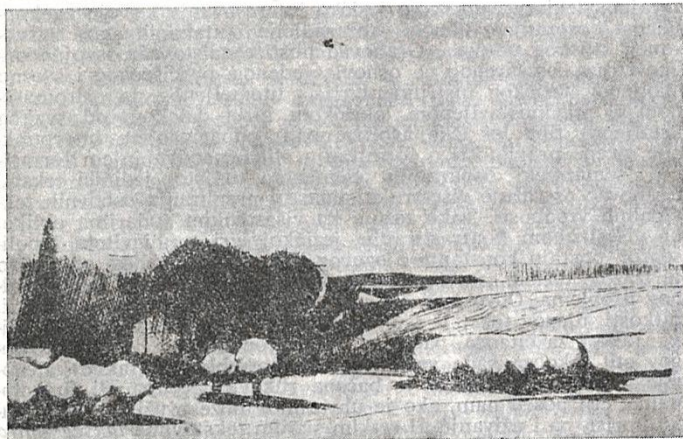
Fržović je, pak, potpuno nezaokupljen unutrašnjom građom teksta i unutrašnjim članovima fenomena poetskog u onoj ravni koja bi mogla biti bliska metapoetskom. Predmet njegovog pevanja (ma koliko otrcan, ovaj izraz u Fržovićevom slučaju nije neprimenljiv) je prvenstveno građa sna, sa svom onom, samo njoj svojstvenom, opsesivnom imažerijom, ali isto tako i kompleksi prirode, grada (kao posuvraćene prirode), ljudskih predela, obele-

ženi fragmentima ničeanskih nanosa, protkani ekološkim slutnjama i izraženom verom u prometejsku prirodu/funkciju pesnika.

Značenje Grabovčevih pesama/predmeta su najvećim svojim delom kompleksna i višestruka, nepodamna nedovoljno upornom i tek otkrinitom duhu, budući da su često zapretna, nelinearna, pa čak kontekstualne prirode. Zbijena u obilje eruptivne snage emocije i zamah iskrivljenog bunta, najbliža su razotkrivanju u onim elementima u kojima se prepoznaje opora svest o neželjenom poretku fizičkog sveta, razložena kroz ironisanje i travestiju njegovih izabranih veličina, dok se ostale značenjski najproduktivnije komponente Grabovčevog iskaza mogu podvesti u kategorije razlaganja jedne duboko i čvrsto utemeljene individualne mitologije, vrtložnih podrhtavanja osetljivog (a bahatog i uzburkanog) subjekta, i česte obojenosti teksta smelim erotskim naznakama.

Pravi izazov u ovoj potrazi za značenjima iskazuje se zapravo tek u sukobljavanju s dvostrukim zevom Radakovog pisma. Radak je, znatnim delom svoga opusa, stvaralac koji gradi značenja koja ne da dosežu pune zrelosti smisla, već ih naprosto razbacuju: no, drugim, možda i zanimljivijim, delom svoga poetskog bića, Radak je jedan od onih paladijevski zanesenih graditelja koji grade značenja i forme dostupne sluhu, duhu, itd., ali ne uvek u *strogome razumu*. Da zadatak čitaoca bude složeniji, oba principa gradnje su privržena istom osnovnom materijalu, istim tehnikama i obrascima. Ipak, neka teškoće ne zavaraju znatiželjnog čitaoca. Radak je u osnovi (sem u usamljenim pokušajima, srodnim tzv. scienciističkoj poeziji, poput pesme »Sljunak kao imenica«) pesnik jedne i jedinstvene drame subjekta okruženog vihorim kovitlacima sveta koji uvek ne prepoznajemo (ali ga slutimo, osećamo, bivamo njim prozeti), subjekta uronjenog u obilje svega, ali suštinski zagledanog u sebe, svoja ograničenja i prodore. U brojnim svojim tekstovima, Radak smisao doseže značenjima postavljenim u poredak koji možemo savladati: podjednako su brojni (pesnički izuzetno koherentni i vredni) tekstovi u kojima autor smisao doseže poretkom fragmenata značenja podređenih jednom principu organizacije izvan svakodnevne organizacije sveta i znaka. Radakova poezija je laki dar, ali i teško iskušenje za onoga ko želi da bude njenom suštinom prozet, a za onoga ko joj postane privržen, i pored inicijalnih neotkrivanja puta, ona može (mora) postati i istinsko otkrovenje.

Nakon ovako obavljenog osnovnog zadatka ovog napisa, nameće se još jedno *većito* pitanje. Kako odrediti stvaralaštvo najmlađe generacije u odnosu na visoki (da li i umni?) kriterijum izražen u opreci tradicija/inovacija? Po svemu sudeći, srž poetskog napora nadolazeće generacije nije u uspostavljanju direktnog i čvrstog odnosa prema članovima naznačene opozicije. Taj zadatak su izvršili prethodnici, mnogo toga je poznato, kao takvo ne više preterano primamljivo, a ne uvek ni odviše probitačno. Ipak, ako se zapostavi Fržovićev stav, koji je prema polovinu sudbonosne opozicije u znaku apsolutne indignacije i indiferentnosti, može se priznati da su preostala tri objekta (subjekta) ovog kritičkog interesovanja sklonija inovaciji no repliciranju (multipliciranju) zlatnih vrednosti tradicije. Gde su mogući izvori, koje su poetičke koordinate za ustanovljavanje neusamljenosti, srodnosti s onim pesničkim naporima, razmatranih poetskih težnji i opredeljenja? Fržović očito deluje na tragu onih *pravih* i *čistih* pesnika kojih su, srećom, pune stranice svake istorije književnosti (neka imena ostanu po strani); Grujičić je očigledno vezan za rešenja i obrasce one pesničke formacije koja je već (ne naročito srećno) imenovana terminom »urbana poezija«, a čiji su karakteristični i za Grujičića relevantni dometi ostvareni unutar kruga mlađih srpskih pisaca, mahom skoncentrisanih u Beogradu; Grabovčev pesnički aparat je delimično nov, svež, ali se u njegovoj pozadini (zlonamerno, ili ne) mogu razotkrivati pojedini glasovi one generacije bosanskohercegovačkih pesnika koja je svoj put ka književnom uspehu najavila krajem šezdesetih godina; Radakov stvaralački opus je, i pored skromnog obima, samosvojan i neponovljiv, i mada bi mu na domaćem tlu bilo teško locirati stanište prethodne inkarnacije (možda na nekim listovima mlade slovenačke poezije?), svaki put ka stranom terenu bi ukazivao na novu nemačku poeziju i na neke reflekske američke poezije bit generacije (neka zazvuči i jedno ime: Ferlingeti). Naravno, bez lektire se živi, ali se ne piše. To smo svi proživeli i tako ostali u kontaktu s piscima. Isto tako, dobro je znano da se korespondencije nameću, formiranju, čak i tamo gde hotimičnih podudarnosti nema, a ponekad i ne može biti. Uostalom, nameće se daleko važnije pitanje. Pojam vojvođanske poezije je konstituisan davno: oni koji su ga ispunjavali sadržajem, poezijom su izvršavali zadatke kada se od poezija to i očekivalo, zatim su izvršili osvajanje »golemi prostranstava« modernog poetskog izraza; docnije su se iscrpljivali (p)određivanjem pesničke tradicije, poetskim osvajanjem prostranstva našeg podneblja i našeg donekle (pre)cenjenog krajolika; prošli su kroz kušnje poetskog govora u prvom licu, kroz prve naznake i konačno ustanovljavanje poetskog legitimiteta inovacije i eksperimenta. Šta je osnovno opredeljenje, koji su narastajući elementi pesničkog programa najmlađe generacije? Neka ovo pitanje ostane delimično otvoreno: nadajmo se da će na njega u potpunosti odgovoriti svojim daljim radom upravo oni akteri poetske avanture koje smo, po inerciji, svrstali u redove najmlađih, a ako neke od naznaka prisutnih u ovom promišljanju konstituenti njihovog stvaralačkog čina budu u saglasju s budućim očiglednostima, nadam se da je ovaj neceloviti, skućeni i nepretenciozni pokušaj analize dosegao svoju najvišu funkciju.

boris maksimović, grafika